

ارتباط بهتر یادگیری عمیق تر

مهارت ارتباط در کلاس درس

((هدیه سیاسی / کارشناس آموزش))

اشاره

ارتباط از جمله مهارت‌های کلیدی در فرایند یاددهی - یادگیری است، تا جایی که معلمی را همان ارتباط در نظر می‌گیرند و در صورتی که ارتباط ایجاد نشود، یادگیری هم صورت نمی‌گیرد. در سند برنامه درسی ملی نیز تعامل و ارتباط میان‌فردی به عنوان یکی از اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی آمده است. در این اصل اشاره شده است: «فرایند برنامه‌ریزی درسی و تربیتی باید زمینه مشارکت و تعامل مؤثر معلمان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و سایر گروه‌های ذی‌نفع، ذی‌ربط و ذی‌صلاح را در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها فراهم کند.» با این نگاه، مهارت ارتباط چگونه در طراحی آموزشی قرار می‌گیرد و معلمان چگونه از این توانایی برای هدایت برنامه آموزشی استفاده می‌کنند؟ ارتباط در میان دیگر مهارت‌های زندگی می‌تواند به تعمیق تأثیر یادگیری منجر شود.

کلیدواژه‌ها: فناوری آموزشی، طراحی آموزشی، مهارت‌های زندگی، ارتباط میان‌فردی

مهارت‌ها در کلاس

توانایی زندگی را باید در دل زندگی جست و فرا گرفت. دانش‌آموزان نیز بخش مهمی از زندگی خود را در مدرسه و همراه با معلم سپری می‌کنند. بدین روی ضرورت توجه معلمان به مهارت‌های زندگی انکارناپذیر است. مهارت ارتباط میان‌فردی در کلاس درس از دو جنبه قابل بررسی است: ۱. معلم تا چه اندازه توانمندی برقراری ارتباط دارد و توانایی ارتباط مؤثر

را در خود پرورش داده است تا بتواند به‌عنوان الگوی درست زندگی مقابل دانش‌آموزان قرار گیرد و در ضمن از طریق ایجاد ارتباط، به یادگیری بیشتر دانش‌آموزان کمک کند؟ ۲. معلم تا چه اندازه به آموزش مهارت ارتباط بین‌فردی به دانش‌آموزان توجه دارد و آن را در طراحی آموزشی خود و در فعالیت‌های گوناگون تحصیلی لحاظ می‌کند و زمینه‌ساز تقویت آن است؟

مهارت‌های زندگی شامل مجموعه‌ای از توانایی‌هاست که قدرت سازگاری و رفتار مثبت و کارآمد را افزایش می‌دهند. در نتیجه شخص قادر می‌شود بدون اینکه به خود یا دیگران صدمه بزند، مسئولیت‌های مربوط به نقش اجتماعی خود را بپذیرد و با چالش‌ها و مشکلات روزانه زندگی به شکل مؤثر روبه‌رو شود. مهارت‌های زندگی یعنی ایجاد روابط بین فردی مناسب و مؤثر، انجام مسئولیت‌های اجتماعی، گرفتن تصمیم‌های صحیح، و حل تعارض‌ها و کشمکش‌ها (امامی‌نایینی، ۱۳۹۳).

مفهوم ارتباط به صورت‌های گوناگونی بیان شده و در عین حال بسیار به ذهن آشناست. معلم در کلاس درس به‌طور مداوم از طریق ارتباط تلاش می‌کند اطلاعات، افکار و رفتارهای انسانی را منتقل کند و اندیشه دانش‌آموزان را تحت‌تأثیر قرار دهد. بر این اساس، صرف انتقال پیام نمی‌تواند مفهوم ارتباط در کلاس درس را در بر داشته باشد و حضور معلم و دانش‌آموزان در کلاس درس و ارائه درس مورد نظر، به‌تنهایی نشان‌دهنده ایجاد ارتباط موفق نیست.

کاوشگری در کلاس درس

هنگامی که از روش‌های تدریس فعال استفاده می‌کنم بیشتر به این نتیجه می‌رسم که بین مفهوم مورد نظر، من و دانش‌آموزان ارتباط ایجاد شده است و یادگیری رخ می‌دهد. برای مثال در تدریس رودها در جغرافی، از روش تدریس کاوشگری استفاده کردم و در مرحله چهارم، دانش‌آموزان می‌توانستند با کمک ماکت کره زمین و نیز در دست داشتن برگه متنی که از قبل آماده کرده بودم به دنبال پاسخ سوالات و تأیید یا رد فرضیه‌های خود بگردند. در زمان انجام این کار، با اینکه حضور داشتم اما می‌دیدم که چگونه ارتباط بین دانش‌آموزان با هم و منابع دیگر موجب هدایت به یادگیری می‌شد.

هر ارتباطی هدفی ویژه دارد و ارتباط در کلاس درس هدف یادگیری را دنبال می‌کند. در دل این یادگیری، محتوای آموزشی کتاب‌های درسی و در عین حال آموزه‌های زندگی نهفته است. معلم توانمند با بهره‌مندی از فنون گوناگون می‌تواند به توانمندی دانش‌آموزان در ایجاد ارتباط میان فردی کمک کند. برای این منظور، شناسایی و توجه به پرسش‌های اساسی در ارتباط راهنمای مناسبی است. هر پرسش می‌تواند مبنای ده‌ها اقدام معلم برای تقویت مهارت ارتباط باشد. در ادامه به نمونه‌هایی از آن اشاره شده است:

با این نگاه، روش‌های تدریس می‌توانند تعیین‌کننده ارتباطی سازنده در کلاس درس باشند. هر اندازه میان روش تدریس با محتوای مورد نظر، توانایی معلم و ویژگی‌های دانش‌آموزان تناسب بیشتری برقرار باشد، به همان اندازه ارتباط سازنده‌تری ایجاد و مقصود یادگیری در کلاس محقق می‌شود.

از جمله روش‌هایی که می‌توانند علاوه بر هدایت دانش‌آموزان به یادگیری کتاب درسی، توانایی ارتباط را تقویت کنند، روش‌های تدریس مشارکتی است. از طریق این روش‌ها، همیاری در یادگیری بهانه و فرصتی برای تجربه مشارکت و ارتباط میان فردی می‌شود.

دانش‌آموزان به مثابه یک گروه

مدتی بود که احساس می‌کردم دانش‌آموزانم به اندازه انتظار من به یکدیگر کمک نمی‌کنند و برای آموزش به دوستان خود پیش قدم نیستند. در عین حال وقتی آن‌ها را گروه‌بندی می‌کنم، تعلق به گروه نشان نمی‌دهند. به توصیه همکارم از روش تدریس اعضای گروه استفاده کردم تا تجربه گروه و همیاری‌های مؤثر را برای آن‌ها فراهم کنم. برای این منظور فصلی از کتاب را در نظر گرفتیم و به سه بخش تقسیم کردم. مطالبی از هر فصل را انتخاب کردم که در حد توان یادگیری دانش‌آموزانم باشد. سپس کلاس را به گروه‌های سه‌نفره تقسیم کردم. هر نفر یکی از بخش‌ها را بر عهده گرفت به شکلی که هر سه نفر در هر گروه، سه بخش درس را داشتند. طبق مراحل اعضای گروه پیش رفتیم و در نهایت هنگام ارزیابی و تحلیل بیشتر از هر زمان دیگری احساس کردم بچه‌ها مسئولیت خود را در ارتباط با هم‌کلاسی‌های خود پذیرفته و ایفا می‌کردند.

چگونه ارتباط کلامی مؤثری برقرار کنیم؟

برنامه «همیار معلم» زمینه و فرصتی خوبی ایجاد می‌کند تا دانش‌آموزان همیاری را تجربه کنند و بتوانند با کمک به یکدیگر هم در درس خود موفق‌تر باشند و هم موجب رشد هم‌کلاسی‌هایشان شوند. برای این منظور دانش‌آموزان را به گروه‌های چند نفره تقسیم کردیم و در هر گروه یک نفر به‌عنوان همیار معلم انتخاب شد، بقیه اعضا که در آن رشته درسی در سطح متوسط یا ضعیف هستند عضو گروه محسوب می‌شوند. دانش‌آموزان در زمان‌های معین و مطابق با برنامه‌هایی که در اختیارشان قرار داده می‌شود گرد هم می‌آیند و به گفت‌وگو و رفع اشکال می‌پردازند. در چنین محیطی امکان گفت‌وگو و تعامل بین آن‌ها فراهم می‌شود و از ارتباط کلامی بهره می‌گیرند.

چگونه ابراز وجود کنیم؟

از جمله فعالیت‌هایی که به ابراز وجود دانش‌آموزان کمک می‌کند ایجاد فرصت برای انتخاب است. هنگامی که تلاش می‌کنیم در طراحی آموزشی به گونه‌ای زمینه انتخاب‌گری را فراهم کنیم در این صورت برای نظر و تصمیم دانش‌آموز جایگاهی قائل شده‌ایم و همین هم که به رشد قدرت برای ابراز خود کمک می‌کند. برای این منظور انتخاب شیوه تشویق توسط دانش‌آموز از روی گردونه، تجربه برخی کلاس‌های درس است. همچنین تعیین فهرستی از تکالیف که دانش‌آموز بتواند از میان آن‌ها دست به انتخاب بزند، یا برای شیوه برگزاری امتحان نظر بدهد از دیگر مواردی است که به ابراز وجود کمک می‌کند.

سؤال‌های اساسی، پیشنهاد‌های کلاسی

کوتاه سخن

توجه به پرسش‌های اساسی که در مهارت ارتباط مطرح است، می‌تواند زمینه‌های مواجهه معلم برای تقویت مهارت ارتباط در دانش‌آموزان را با جست‌وجو در فنون و روش‌های تدریس فراهم آورد. تعداد دیگری از این سؤالات مبنای نوشته مقاله‌ای دیگر است. در عین حال، به تعداد فرصت‌های آموزشی و تربیتی در کلاس، پاسخ‌ها و فعالیت‌های گوناگونی می‌توانند به آموزش درست ارتباط مؤثر به دانش‌آموزان منجر شوند که تنها لازمه آن‌ها احساس ضرورت توجه معلم به مهارت‌های زندگی و قرار دادن جایگاه مشخصی برای آن در طراحی آموزشی است. در غیر این صورت، دانش‌آموزان همچنان زندگی را از کلاس درس و مدرسه خواهند آموخت، اما نه به شیوه شایسته آن.

چگونه ارتباط غیر کلامی

مؤثری با دیگران داشته باشیم؟

نمایش، تئاتر و روش تدریس ایفای نقش از جمله فرصت‌های خوبی است که می‌تواند به ابراز احساس و مقصود به صورت غیر کلامی کمک کند. معمولاً چنین فعالیت‌هایی به یادگیری عمیق و ماندگار برای دانش‌آموزان منجر می‌شود و در عین حال اوقاتی خوش همراه با احساس تعهد و تعلق به فعالیت را ایجاد می‌کند. در یکی از دروس از دانش‌آموزانم خواستم برای چهار مفهوم جدید درس تلاش کنند تا چهار موقعیت نمایشی بدون کلام مانند پانتومیم طراحی کنند و در آن تنها از طریق حالات چهره و بدن مفهوم را برسانند. یک ساعت آموزشی را برای اجرای بچه‌ها اختصاص دادیم و شاید باور نکنید بسیاری از دانش‌آموزان پس از آن جلسه اذعان می‌کردند که تاکنون نمی‌دانستند چقدر ایما و اشاره و زبان بدن می‌تواند رسا و مهم باشد.

بیشتر بدانیم، بیشتر بخوانیم

۱. امامی‌نابینی، نسرین (۱۳۹۳). مهارت‌های زندگی ویژه بزرگسالان شاغل. کتاب مطالعه. هنر آبی، تهران.
۲. آقازاده، محرم؛ ابراهیم‌اصلانی؛ لیلیا سلیقه‌دار و مرتضی مجدفر (۱۳۹۲). دنیای من، دنیای تو: مهارت‌های ارتباطی. مؤسسه نوآوری‌های آموزشی مرآت، تهران.
۳. مورداک، کت و ویلسون، جنی (۱۳۹۲). آموزش و ارزشیابی مهارت‌های زندگی: همکاری گروهی. ترجمه حسین دانش‌فر، فاطمی، تهران.